

Jiří Gruntorád: Exilová periodika po roce 1968

Před časem jsem neuváženě panu Krupičkovi slíbil tento referát. Řekl jsem si tehdy: někdo to udělat musí, je ten osmičkový rok a do září času dost. Uteklo to jako voda, trávil jsem hodiny ponořen v exilových časopisech a říkal si: to je na knihu! Ne, to je na několik knih!

Rok 1968 nebo spíše dvouletí 1968-1969 bylo přelomové v mnoha ohledech. Počáteční iluze jara 1968 vystřídaly deziluze jara a léta 1969 a to na obou stranách železné opony. Ta ostatně byla v roce 1969 ještě nadzdvížená. Lidé, kteří se snažili o změny uvnitř KSČ i mimo ni, pochopili nejpozději v srpnu 1969, že pokud budou nějaké změny režimu, tak jen k horšímu. Skončili v emigraci vnitřní, někteří z nich později v tzv. disentu, mnoho jich proklouzlo tou ještě nadzdvíženou železnou oponou do skutečné emigrace či lépe do exilu. Většinou odcházeli s pocitem, že je to navždy. Tato „posrpnová vlna“ – tedy lidé odcházející z Československa po srpnu 1968 – čítala do konce roku 1969 přes 100 000 osob. Dalších asi 150 000 lidí odešlo z Československa do konce roku 1989. Jací to byli lidé a co je v exilu čekalo? Na tuto řečnickou otázku si mohu odpovědět krátce: vymykali se průměru a byli vesměs úspěšní.

Mnozí z nich svůj talent věnovali také, anebo především, práci v exilovém tisku, ať již jako autoři, redaktoři či vydavatelé, to vše často v jedné osobě. Před rokem 1968 byly ve svobodném světě stovky titulů novin, oběžníků, žurnálů tlustých i tenkých, vycházejících tiskem, či rozmnožovaných cyklostylem. Z významných, a tehdy ještě vycházejících, mohu jmenovat několik periodik evropských: Svědectví v Paříži, Studie a Nový život v Římě, v Rakousku Vídeňské svobodné listy a v Mnichově České slovo a Demokracie v exilu. Ze zámořských časopisů lze jmenovat melbournský Hlas domova, newyorské Americké listy a Proměny a konečně v Torontu vycházející Nový domov a Naše hlasy. Všechny tyto časopisy věnovaly pozornost a sympatie Pražskému jaru a pochopitelně reflektovaly také invazi vojsk Varšavské smlouvy a následnou emigraci tisíců Čechů a Slováků. Mnozí z nich se zakrátko zapojili do exilového života, vstupovali do existujících organizací a také začali zakládat nové.

Ukázalo se totiž, že jejich angažovanost pro komunistický režim, či jen pouhé členství v KSČ, je částí exilu vnímáno natolik negativně, že jakákoli spolupráce s nimi není možná. Našlo se však dost osvícených redaktorů a vydavatelů, kteří dali nově příchozím prostor ve svých časopisech. Pavel Tigrid ve Svědectví od roku 1969 tiskl texty mnoha „posrpnových“ exulantů počínaje Ivanem Svitákem, přes Milana Kunderu až po autory vyhnané v akci Asanace, jako je Jiří Gruša a Jan Vladislav. V letech tzv. normalizace věnoval Tigrid mnoho úsilí, aby se Svědectví dostávalo i k domácím československým čtenářům. Dále je třeba zmínit i Ladislava Radimského, šéfredaktora Proměn, který napsal po invazi: „*Všem našim spisovatelům, kteří z domova nebo v zahraničí budou moci pokračovat ve svém boji za svobodu národa a za naši kulturní osobitost, dáváme stránky tohoto časopisu jako svůj vdoví groš k dispozici.*“ V prvním čísle Proměn roku 1969 píše Radimský mimo jiné: „*Po srpnovém loupežném přepadení československé kultury stoupl význam naší menšiny v Americe i jinde mnohonásobně. Zas je povolána mluvit za umlčený národ doma. A musí mluvit k němu ne hlásky několika jedinců, nýbrž desetitisícovými zástupy. Nemáme-li oněmět, je třeba, aby uměly česky nebo slovensky, je třeba, aby naši vzdělanci je vedli a posilovali na vysunutých vartách. Jsou-li to varty již skoro ztracené, tím větší je čest je držet...*“ Radimský svůj slib dodržel a Proměny ani po jeho smrti v r. 1970 nepřestaly tisknout texty nově příchozích exulantů. Římské Studie pod vedením Karla Skalického se též otevřely posrpnovým exulantům a později i těm doma žijícím, samizdatovým. Podobně i mnichovské České slovo a další listy.

Kromě těchto již zavedených časopisů se stabilním okruhem čtenářů počaly vznikat po okupaci Československa časopisy nové. Šlo vesměs o bulletiny s omezeným okruhem čtenářů, jejichž cílem bylo informovat nově příchozí o poměrech v konkrétní zemi, možnostech uplatnění, kulturních a politických událostech apod. První z těchto časopisů, Hlas nových, vznikl už v květnu 1967 v Torontu. Toto datum si žádá vysvětlení: Po „první vlně“ poučného exilu z konce 40. a počátku 50. let sice nastal na krátkou dobu útlum, ale po roce 1956 a zejména od roku 1960, kdy byla u nás přijata nová „socialistická“ ústava, prchaly z Československa opět tisíce lidí. Tentokrát většinou již ne přes dráty, ale ze zájezdů a pracovních pobytů. Často našli tito „noví“ uprchlíci svůj nový domov v Kanadě. Tento Hlas nových zpočátku plnil shora naznačené informační úkoly, po čase jeho obsah nabyl na rozmanitost a pod názvem Kanadské listy vychází dodnes. Jeho šéfredaktor Mirko Janeček označil letošní ročník za poslední, pro krajanský tisk to bude určitě velká ztráta. Dalším podobným časopisem je ve Švýcarsku dodnes vycházející Zpravodaj. Vznikl krátce po okupaci jako informační bulletin a pomáhal nově příchozím začlenit se do nového prostředí. Dnes je z něj v řadě zemí čtený kvalitní časopis s pestrým obsahem.

V letech 1969-1970 vznikaly nové časopisy jako houby po dešti a po několika letech také některé z nich zanikly. I ty po sobě nechaly nějakou stopu, zmiňme alespoň mnichovský Text, který vycházel v letech 1969-1972 nebo Telegram, vycházející zásluhou Vladimíra Valenty v kanadském Edmontonu v letech 1969-1975, a třeba i Jaro, vycházející v jihoafrickém Johannesburgu péčí katolického kněze Zdeňka Čížkovského. V německém Frankfurtu nad Mohanem vycházel od prosince 1969 zásluhou Václava Hory velmi informativní Frankfurtský kurýr, bohužel zanikl v roce 1974. Hned v prvním čísle informuje jeho vydavatel čtenáře o aktuálně vycházejících exilových časopisech, jejich adresách a výši předplatného. Píše mimo jiné: „*Toto číslo vychází za přátelské podpory ruského exilového nakladatelství (a stejnojmenného časopisu) Posev ve Frankfurtu.*“

Řada těchto „nových“ časopisů se udržela mnoho let, mnichovská Národní politika vycházela v letech 1969-1992, nizozemské Okno (nejprve Okno dokořán) do roku 1988, nepočítáme-li dvě čísla z 90. let, curyšský Magazin vycházel v letech 1972-1983. Beseda, vydávaná v australském hlavním městě od srpna 1970 stále ještě vychází.

Úplně na konec jsem si nechal v Římě vycházející Listy. Založil je a dlouhá léta redigoval Jiří Pelikán. První číslo vyšlo v únoru 1970 k výročí smrti Jana Palacha, druhé číslo v srpnu téhož roku k druhému výročí invaze. Od ledna 1971 vychází pravidelně šestkrát ročně s podtitulem Časopis československé socialistické opozice. V tomto prvním řádném čísle upozorňuje, že časopis je především určen čtenářům v Československu. V úvodníku se redakce zamýšlí nad smyslem nového časopisu a v závěru píše: „*Mohli jsme čekat, až budou lepší podmínky a zatím mlčet. Ale to právě nechceme a nesmíme, neboť „mlčet smí jen ten, kdo nemá možnost mluvit*“.“ Zde musím říci, že Listy tomuto úvodníku zcela dostály, přežily i konec komunistické diktatury u nás, přesun do Československa a stále vycházejí, v posledních letech v Olomouci péčí nakladatelství Burian a Tichák. Nikoli náhodou toto nakladatelství vydalo v minulých dnech knihu s prostým názvem Listy v exilu. Jejím autorem je Dušan Havlíček, někdejší člen skupiny Listy, žijící v ženevském exilu. Téměř 900 stran knihy je fascinujícím svědectvím o čem a o kom Listy psaly, jmenný rejstřík obsahuje přes 2 000 jmen... Kdyby Dušan Havlíček neudělal nikdy nic jiného, bude toto dílo jeho trvalým pomníkem.

V úvodu jsem řekl, že exilová periodika jsou tématem na několik knih. Je-li Havlíčkova kniha jednou z prvních vlaštovek, další a doufejme, že nikoli poslední, by měla být kniha Petra

Hrubého Hluboká stopa: Nezávislá revue Skutečnost 1949-1953 s výběrem 166 článků,
vycházející právě v těchto dnech.